

Anna A. Skrzypek

Recenzja
„After the Third Way. The Future of Social Democracy in Europe”,
IB Tauris @ Policy Network. London 2012, s. 288

Wiosną 2012 ukazała się nakładem wydawnictwa IB Tauris praca zbiorowa „*After the Third Way. The Future of Social Democracy in Europe*”¹ pod redakcją Olafa Cramme’go i Patrick’a Diamond’a. Dzieło powstało we współpracy z fundacją „Policy Network”², która utworzona na fali „Trzeciej Drogi” pozostaje jednym z wiodących lewicowych *think tank’ów* w Europie.

Redaktorzy należą do pokolenia trzydziestolatków, którzy zdobywali szlify w epoce rządów laburzystowskich. Olaf Cramme jest dyrektorem Policy Network, wykładowcą London School of Economics, komentatorem „*The Guardian*”, a także współredaktorem serii: „*EU fit for its purpose*”, w której ukazał się pamflet jego autorstwa: „*Rescuing the European Project: EU Legitimacy, Governance and Security*”³. Był współzałożycielem i pozostaje wiceprzewodniczącym niemieckiego ośrodka *Das Progressive Zentrum*. Patrick Diamond piastuje pozycję *Senior Research Fellow* przy Policy Network oraz kończy rozprawę doktorską w oksfordzkim Nuffield College. Przy rządach premierów Tony Blair’a i Gordon’a Brown’a, Diamond był Kierownikiem Departamentu Strategii Politycznych na Downing Street 10 oraz Starszym Doradcą premiera; jest współredaktorem „*Beyond New Labour*”⁴ i „*Global Europe, Social Europe*”⁵, oraz autorem *Shifting Alliances. Europe, America and the future of Britains’s global strategy*”⁶. „*After the Third Way*.

¹ „Po Trzeciej Drodze. Przyszłość socjaldemokracji w Europie” (tłum. wł.). W recenzji autorka używa własnego tłumaczenia, jako że w chwili jej pisania był niedostępny żaden przekład tejże publikacji.

² www.policy-network.net

³ O. Cramme (red.), *Rescuing the European project: EU legitimacy, governance and security*, Londyn 2009.

⁴ P. Diamond i R. Liddle (red.), *Beyond New Labour. The future of social democracy in Britain*, Londyn 2009.

⁵ A. Giddens, P. Diamond, R. Liddle (red.), *Global Europe, Social Europe*, Cambridge 2006.

⁶ P. Diamond, *Shifting Alliances. Europe, America and the future of Britain’s global strategy*, Londyn 2009.

The Future of Social Democracy” jest drugim, następując po „*Social Justice in the Global Age*”⁷, wspólnym opracowaniem Cramme’go i Diamond’a. Obaj autorzy są znanymi postaciami europejskiej sceny lewicowych fundacji politycznych, zaangażowanymi w debacie nad odnową europejskiej socjaldemokracji. Biorą udział w programie Next Left (realizowanym przez Europejską Fundację Studiów Postępowych⁸) oraz we wspólnym projekcie Policy Network i holenderskiej Fundacji im. Wiardi Beckman’a⁹ pod nazwą: *Proces Amsterdamski*.

Książka zawiera przedmowę, wstęp („*The Guiding Purpose of Centre-Left Politics*”), posłowie. Dzieli się na dwie części („*Policy Predicaments*” oraz „*Governance and politics*”). Jest zbiorem artykułów piętnastu autorów¹⁰. Publikację zamyka indeks haseł i nazwisk.

„*After the Third Way...*” to głos w dyskusji o stanie współczesnej socjaldemokracji, to diagnoza na niwie dwóch współzależnych procesów: zmian cywilizacyjnych i społecznych. Na kanwie tychże dywagacji pojawia się pytanie o sens polityki (s. 11, 24–25), rolę instytucji (s. 95–110) i znaczenie pojęć, np. „obywatel” (s. 219–234). Jakkolwiek autorzy poszczególnych artykułów różnią się między sobą w szczegółach analiz, generalizacja ich wniosków jest możliwa. Rewolucja cyfrowa i globalizacja zmuszają do przededefiniowania koncepcji politologicznych, takich jak partia polityczna. Rozpowszechnienie się Internetu i dostęp do środków masowego przekazu sprawiają, że organizacje, m.in. partie polityczne tracą rolę interpretatorów wydarzeń i wychowawców politycznych. Nie są niezbędne w socjalizacji politycznej i coraz rzadziej odnajdują się jako reprezentacje określonych grup społecznych (s. 203–219)¹¹. Co więcej, globalizacja, biorąc pod uwagę paęczynę wzajemnych zależności na szczeblu międzynarodowym (por. s. 29–44 oraz

⁷ O. Cramme i P. Diamond (red.), *Social Justice in the Global Age*, Cambridge 2009.

⁸ *Foundation for European Progressive Studies*, za: www.fepep-europe.eu

⁹ *Wiardi Beckman Stichting*, za: www.wbs.nl

¹⁰ Oprócz redaktorów, są nimi: Liam Byrne (członek Izby Gmin i Minister w Gabinetcie Cieni), René Cuperus (Dyrektor Spraw Zagranicznych *Wiardi Beckman Stichting* oraz felietonista „*de Volkskrant*”), Tobias Dürr (redaktor naczelny „*Berliner Republik*” oraz Dyrektor *Das Progressive Zentrum*), Mark Elchardus (profesor nauk politycznych Wolnego Uniwersytetu w Brukseli), Andrew Gamble (profesor i dyrektor departamentu nauk politycznych Uniwersytetu w Cambridge), Peter Taylor-Gooby (profesor polityki społecznej na Uniwersytecie Kentu i przewodniczący programu Brytyjskiej Akademii Nowych Paradygmatów w Polityce Publicznej), John Kay (profesor London School of Economics), Michael Kenny (profesor Uniwersytetu Królowej Marii w Londynie), Lane Kenworthy (profesor socjologii i nauk politycznych Uniwersytetu Arizony), John Lloyd (redaktor *The Financial Times* i wykładowca Uniwersytetu w Oxfordzie), Luke Martell (profesor socjologii politycznej na Uniwersytecie w Sussex), Robert Misik (austriacki dziennikarz i analityk polityczny), John McTernan (komentator polityczny i dyrektor komunikacji w Gabinetcie australijskiej Premier), Bo Rothstein (profesor katedry August Röhss na Uniwersytecie w Gothenburgu), oraz Henry Tam (dyrektor *Cambridge University’s Forum for Youth Participation and Democracy* oraz profesor Birbeck College w Londynie).

¹¹ Teoria o zmierzchu partii masowych jest propagowana przez licznych politologów. Zobacz: C. Crouch, *Post-Democracy*, Cambridge 2004; oraz U. Jun, O. Niedermayer, E. Wiesendahl (red.), *Die Zukunft der Mitgliedspartei*, Leverkusen 2009.

s. 187–202), stawia pod znakiem zapytania zdolność instytucji publicznych do efektywnego sprawowania władzy. Stąd też impas, w jakim znalazła się lewica, powinien być postrzegany w szerszym kontekście niż jedynie jako jej własna impotencja.

Niezdolność socjaldemokracji do przełamania dekonstrukcji ma zdaniem autorów charakter kryzysu systemowego¹². Napominają jednak, iż rzeczona konstatacja nie powinna prowadzić ani do nostalgii, ani do desperacji (s. 2). Ideologiczny spór wokół Trzeciej Drogi, jaki toczył się w latach dziewięćdziesiątych, podzielił socjaldemokratów na „tradycjonalistów” i „reformatorów” (s. 10). Dziś wydaje się jednak, że żadne ze skrzydeł nie uchwyciło istoty stojącego przed socjaldemokracją wyzwania fundamentalnej odnowy. Z tej perspektywy „Trzecia Droga” jawi się bardziej jako sztuka pragmatycznego uprawiania polityki, a „tradycjonalizm” jako swoisty sentymentalny dogmatyzm. Odpowiedzią może okazać się prąd, nazywany „neo-rewizjonizmem”. Jego unikalny charakter polega na tym, że uosabia specyficzne podejście, sumę wybranych idei, będących konsekwencją nowoczesnej interpretacji tradycyjnych wartości¹³. Nie jest natomiast jednolitą ideologią – to stanowi o nowatorskim podejściu do współczesnych realiów politycznych. Charakteryzowany prąd emancypuje socjaldemokrację, ułatwiając jej ingres na nowe, dotychczas odrzucane jako „prawicowe” pola polityki¹⁴. Pozwala także ponownie zjednoczyć partie socjalistyczne i socjaldemokratyczne pod wspólnym mianownikiem, akceptując różnice między nimi związane z historyczno-społecznym kontekstem, w jakim operują¹⁵.

Układ książki sugeruje, iż rezurekcja socjaldemokracji winna opierać się na trzech filarach. Po pierwsze, socjaldemokracja powinna stworzyć nową wizję społeczeństwa na miarę XXI wieku¹⁶. Musi pozbyć się złudzeń, że działa w realiach post-industrializmu, a jej misja opiera się na reprezentowaniu mitycznej „klasy robotniczej”. Współcześnie, pożądanym celem powinno stać się nowoczesne społeczeństwo, zbudowane na zasadach równości i solidaryzmu. Należałoby jednak na nowo je zdefiniować, czerpiąc ze spuścizny „Trzeciej Drogi”, propagującej koncepcję sprawiedliwości społecznej, opartej na egalitarnym podziale praw i obowiązków. Autorzy wskazują w tym kontekście na nieadekwatność powojennych rozwiązań państwa dobrobytu, które nie tylko nie ucieleśnia tychże wartości, a wręcz przeciwnie: współcześnie prowadzi do powstawania nowych nierówności.

¹² „*After Third Way...*” ukazała się przed zwycięstwem Parti Socialiste we Francji i określenie to w związku z tym mogłaby być kontestowane. Niemniej jednak wiodącą tezę książki jest systemowy kryzys lewicy, na dowiedzenie którego nie mają wpływu ewentualne zwycięstwa socjaldemokracji w poszczególnych wyborach.

¹³ Por. także w: A. Skrzypek, *The core values for the Next Social Deal*, [w:] *Progressive Values for the 21st century*, E. Stetter, K. Duffek, i A. Skrzypek (red.), FEPS, Next Left Books Series, Bruksela 2011.

¹⁴ Jak np. kwestie tożsamości i kultury, por. s. 125–156.

¹⁵ Por. także w A. Skrzypek, *Partia Europejskich Socjalistów 1957–2009, Geneza – organizacja – możliwości*, Warszawa 2010, s. 340.

¹⁶ Por. także T. Judt, *Ill Fares the Land*, Londyn 2010.

Jednym z przesłań „*After Third Way...*” jest konstatacja, iż najbardziej uciśnioną grupą jest tzw. klasa średnia – w największym stopniu obciążona obowiązkiem utrzymania państwa dobrobytu, nie odnosząca jednakże proporcjonalnych korzyści (s. 213–218). Krytyka nie dotyczy niezadowolających indywidualnych gratyfikacji, ale skali ogólnej – rozpadu państwa i świadczeń publicznych oraz stagnacji w zakresie jakości życia.

Po drugie, socjaldemokracja winna oprzeć rzeczoną wizję na racjonalnej koncepcji polityki gospodarczej. Wbrew lewicowym oczekiwaniom, kryzys ostatnich lat nie doprowadził do kompromitacji neoliberalizmu i zwrotu w stronę lewicy. Co więcej, to lewica została utożsamiona z „wydatkami ponad stan” w sferze publicznej (państwo dobrobytu) (s. 76), znajdując się w niewiarygodnie trudnej sytuacji (s. 54)¹⁷. Uświadomienie sobie tego faktu wydaje się dyskwalifikować propozycje powrotu do idei Keynesa. Sukces zależy od tego, czy socjaldemokracja będzie potrafiła zapewnić stabilizację, bezpieczeństwo i szanse życiowe (s. 45), a także czy poradzi sobie z wyzwaniami rozwarstwowanego rynku pracy¹⁸ i polaryzacją społeczną. Nowa koncepcja powinna mieć podłoże ideowe, stąd apel o „moralną ekonomię” (s. 51 i dalsze). Autorzy zdają się być sceptyczni wobec propozycji mnożenia reguł w sektorze bankowym i finansowym. Twierdzą, że konieczna jest fundamentalna przemiana tych reguł, by pozostawały w korbach odpowiednich instytucji i służyły ogólnie pojętemu społeczeństwu (s. 61–74). W duchu współczesnych koncepcji dodają, iż efektywność gospodarcza i równość społeczna nie tylko nie wykluczają się, ale są współzależne¹⁹.

Po trzecie, socjaldemokracja należy obecnie do kontestowanego świata polityki. Będąc członkiem politycznego establishmentu zмага się z takimi wyzwaniami jak: słabnąca frekwencja wyborcza, fragmentacja systemu partyjnego, radykalizacja sceny politycznej, a także przeniesienie się dyskursu poza ramy instytucjonalne (przykładem czego m.in. Ruchy Occupy czy też Indignados) (s. 166). Jej pozycję utrudnia dodatkowo fakt, iż odwołuje się ona do postaw i wartości kolektywnych, podczas gdy współczesna socjologia dowodzi indywidualizacji społeczeństw²⁰. Kwestie przywrócenia znaczenia polityce i państwu, pozyskania zaufania obywatelskiego dla instytucji publicznych by wyposażyć je w siłę, pozwalającą na przywrócenie prymatu polityki nad ekonomią, stanowią nierozwiązane dylematy dla socjaldemokracji (s. 220–230).

¹⁷ Z jednej strony od lewicy w Europie oczekuje się obrony świadczeń społecznych, z drugiej sama ona zdaje sobie sprawę, że w kształcie obecnym nie służą one adekwatnie społeczeństwu w duchu realizacji ideałów lewicy.

¹⁸ Por. M. Goos i A. Manning, *Lousy and Lovely Jobs: the Rising Polarization of Work in Britain*, Londyn 2003, za: www.eprints.lse.ac.uk

¹⁹ Por. R. Bazillier, *A New Socio-Economic Paradigm: Jobs, Equality and Sustainability*, [w:] *Building New Communities- Notes from the Transatlantic Dialogue of Dialogues*, E. Stetter, K. Duffek i A. Skrzypek (red.), FEPS/Institute of Global Policy and Law Harvard University, Next Left Book Series, Bruksela 2012.

²⁰ Por. m.in. R. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Nowy Jork 2000.

„*After Third Way...*” ilustruje debatę toczącą się w Europie nad potencjałem odnowy socjaldemokracji. W kolejnych rozdziałach uchwycono wiodące problemy dyskusji, a kolejne artykuły przytaczają najbardziej popularną literaturę przedmiotu ostatnich kilku lat. Biorąc pod uwagę tytuł zbioru, nie do końca zrealizowano zamierzenie oddania „europejskiego” charakteru tejże dyskusji. Wyjątek stanowi artykuł Cramme’go (s. 157–174), który deliberuje nad sensownością proeuropejskich postulatów socjaldemokracji o obliczu kryzysu UE. Pomimo, iż tom zawiera artykuły autorów spoza Wielkiej Brytanii – zdecydowanie dominuje odniesienie do kontekstu brytyjskiego. Biorąc pod uwagę, iż redaktorzy zbioru również proklamują tezę o różnorodności socjaldemokracji i jej zależności od krajowego kontekstu, brak odniesień do innych przykładów wydaje się być niekonsekwencją – szczególnie, że tytuł sugerowałby „pan-Europejski” wymiar.

Niezależnie od umiejscowienia kryzysu socjaldemokracji w pejzażu ogólnego załamania politycznego, niewiele uwagi poświęcono analizie ewentualnych sojuszników i przeciwników w walce o restytucję. Niestety wydaje się to oddawać ogólny trend w dyskursie socjaldemokracji o własnej przyszłości. Takie deliberacje mają charakter nieco introwertyczny²¹. Laboratoryjne podejście do tematu nie tylko zubaża analizę, lecz również ogranicza możliwości dostrzeżenia szans w wybranych procesach społeczno-politycznych²².

„*After Third Way...*” stanowi drugą publikację Policy Network²³ dotyczącą schedy po „Trzeciej Drodze”. W odróżnieniu od poprzedniej, nowe wydanie nie przyjmuje tonów defensywnych: koncentruje się na tym, które koncepcje „Trzeciej Drogi” warto przedyskutować powtórnie w kontekście aktualnej dyskusji o odnowie socjaldemokracji. Jest to sygnał transformacji w obrębie brytyjskiej debaty o przyszłości centrolewicy i być może zapowiedź nowego rozdziału w programowych dziejach Partii Pracy²⁴. Obok rzeczowej krytyki „Trzeciej Drogi”, autorzy dokonują kompleksowej analizy sytuacji polityczno-gospodarczo-społecznej, wskazują na szanse odnowy i proponują nowatorskie sposoby ich wykorzystania. Książka jest interesująca dla politologów poszukujących odpowiedzi na pytanie o sens współczesnej polityki, dla historyków myśli politycznej zainteresowanych

²¹ Niezależnie od tego, że jeden z redaktorów, P. Diamond, odnosząc się do sukcesów Thatcherizmu, pisze, iż kolejne porażki Partii Pracy nie wynikały wyłącznie z jej niedociągnięć – ale raczej z faktu, że Partia Konserwatystów była w stanie uchwycić lepiej ducha przemian społecznych.

²² Por. A. Gusenbauer, *Towards a New Narrative – Reconciling Progress and Emancipation*, [w:] *Building New Communities- Notes from the Transatlantic Dialogue of Dialogues*, E. Stetter, K. Duffek i A. Skrzypek (red.), FEPS/Institute of Global Policy an Law Harvard University, Next Left Book Series, Bruksela 2012. A. Gusenbauer traktuje o szansach, jakie socjaldemokracja miałaby, gdyby umiała wykorzystać klimat społeczny wokół ruchów takich jak Indignados. Porównuje je do tych, które lewica skapitalizowała w latach po 1968 w Europie Zachodniej.

²³ Pierwsza to: P. Diamond i R. Liddle (red.), *Beyond New Labour. The future of social democracy in Britain*, Londyn 2009.

²⁴ Dotychczasowa dyskusja była zmonopolizowana przez wątki związane z analizą rządów laburzystów w latach 1997–2010. Nieformalnie powstały na jej kanwie trzy frakcje: niebieska, fioletowa i czerwona.

ewolucją idei socjaldemokratycznych oraz dla znawców systemów partyjnych w Europie. Czytelnik poszukujący instruktażu w postaci natychmiastowych rozwiązań pozostanie rozczarowany – autorzy publikacji uznają, że jeśli proces odnowy socjaldemokracji ma przeobrazić ją w byt polityczny nowego typu, na którego zapotrzebowanie istnieje w społeczeństwie XXI wieku, to powinien być gruntowny i długotrwały.